

*Наукові
перспективи*

Журнал
видається
в рамках
роботи
Видавничої
групи

ISSN 2786-5274 (Print)
DOI:10.52058/2786-5274-2022-1(3)

Людина та суспільство через призму науки

Наукові інновації та передові технології

СЕРІЯ "ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ"

СЕРІЯ "ЕКОНОМІКА"

СЕРІЯ "ПРАВО"

СЕРІЯ "ПЕДАГОГІКА"

СЕРІЯ "ПСИХОЛОГІЯ"

№ 1(3) 2022

Громадська наукова організація «Всеукраїнська Асамблея докторів наук із державного управління»

у рамках роботи Видавничої групи «Наукові перспективи»

«Наукові інновації та передові технології»

(Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»)

Випуск № 1(3) 2022

Київ – 2022

**Public scientific Organization «Ukrainian Assembly of Doctors of
Sciences in Public Administration»**

within the work of the Publishing Group «Scientific Perspectives»

«Scientific innovations and advanced technologies»

*(Series «Public Administration», Series «Law», Series «Economics»,
Series «Psychology», Series «Pedagogy»)*

Issue № 1(3) 2022

Kyiv – 2022

ISSN 2786-5274 Print
УДК 001.32:1 /3/(477)(02)

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-1\(3\)](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-1(3))

«Наукові інновації та передові технології» (Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»): журнал. 2022. № 1(3) 2022. С. 459.

Рекомендовано до друку Президією громадської наукової організації «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління» (Рішення від 06.01.2022, № 2/1-22)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: серія КВ № 24962-14902Р від 13.09.2021 р.

Журнал видається за наукової підтримки: ПВНЗ Університет Новітніх Технологій, громадської організації «Асоціація науковців України», громадської організації «Християнська академія педагогічних наук України» та громадської організації «Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з духовно-морального виховання».

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 30.11.2021 № 1290 журналу присвоєно категорію "Б" із права.

Наукове видання включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus, міжнародної пошукової системи Google Scholar та до міжнародної наукометричної бази даних Research Bible.

Журнал заснований з метою розвитку вітчизняного наукового потенціалу у галузях державного управління, права, економіки, психології, педагогіки та його інтеграції у світовий науковий простір, шляхом оприлюднення результатів наукових досліджень.

Головний редактор

Романенко Євген Олександрович - доктор наук з державного управління, професор, Заслужений юрист України, проректор з наукової роботи Національного авіаційного університету, Президент громадської наукової організації «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління» (Київ, Україна)

Редакційна колегія:

- **Балахтар Катерина Сергіївна** - здобувач ступеня доктора філософії (PhD) за спеціальністю 053. Психологія, старший викладач кафедри іноземних мов в Національному університеті ім. О. О. Богомольця (Київ, Україна)
- **Бахов Іван Степанович** — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
- **Бельська Тетяна Валентинівна** - доктор наук з державного управління, доцент, завідувач кафедри менеджменту Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості
- **Гбур Зоряна Володимирівна** - доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л.Шупика (Київ, Україна)
- **Дацій Олександр Іванович** — доктор економічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри фінансів, банківської та страхової справи Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
- **Дегтяр Олег Андрійович** — доктор наук з державного управління, доцент, доцент кафедри менеджменту і адміністрування Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова (Харків, Україна)

- *Журавльова Лариса Петрівна* — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Поліського національного університету (Житомир, Україна)
- *Заячківська Оксана Василівна* - кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та економічної безпеки Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)
- *Льїна Анастасія Олександрівна* - кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління і адміністрування Національного торговельно-економічного університету (Київ, Україна)
- *Ічанська Олена Михайлівна* - кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- *Кайдашев Роман Петрович* — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного, фінансового та банківського права Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
- *Каламаж Руслана Володимирівна* - доктор психологічних наук, професор, проректор з навчально-виховної роботи Національного університету «Острозька академія» (Рівне, Україна)
- *Кардаш Оксана Любомирівна*, кандидат економічних наук, доцент кафедри комп'ютерних технологій та економічної кібернетики Навчально-наукового інституту автоматизації, кібернетики та обчислювальної техніки Національного університету водного господарства та природокористування (м. Рівне, Україна)
- *Коваленко Олена Михайлівна* - кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник відділу профільного навчання Інституту педагогіки НАПН України (Київ, Україна)
- *Корнієнко Петро Сергійович* - доктор юридичних наук, доцент, адвокат, заступник першого проректора по роботі з коледжами, професор кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін Національної академії статистики, обліку та аудиту (Київ, Україна)
- *Кошова Світлана Петрівна* — кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри управління охорони здоров'я Національної медичної академії післядипломної освіти імені П. Л. Шупика (Київ, Україна)
- *Кравчук Володимир Миколайович* — доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Волинського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк, Україна)
- *Литвиненко Віктор Іванович* — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Навчального наукового інституту права Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
- *Лич (Назарук) Оксана Миколаївна* - доктор психологічних наук, доцент, член-кореспондент української академії акмеології, член громадської спілки «Національна психологічна асоціація», доцент кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- *Марушева Олександра Анатоліївна* - доктор наук з державного управління, доцент, завідувач кафедри публічного управління та інформаційного менеджменту ПВНЗ Університет Новітніх Технологій (м. Київ, Україна)
- *Міхальський Томаш* — доктор наук, доцент кафедри географії регіонального розвитку Гданського університету (Польща)
- *Мізюк Вікторія Анатоліївна* – кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету управління, адміністрування та інформаційної діяльності Ізмаїльського державного гуманітарного університету (Ізмаїл, Україна)
- *Миргород-Карпова Валерія Валеріївна* - кандидат юридичних наук, заступник директора з наукової роботи, старший викладач кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету (Суми, Україна)
- *Новак-Каляєва Лариса Миколаївна* — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державного управління Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України (Львів, Україна)
- *Орлова Наталія Сергіївна* — доктор наук з державного управління, професор кафедри державного управління, публічного адміністрування та регіональної економіки, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця (Харків, Україна)
- *Павлов Костянтин Володимирович* — доктор економічних наук, професор, професор кафедри аналітичної економіки та природокористування Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (Київ, Україна)
- *Помиткін Едуард Олександрович* — доктор психологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (Київ, Україна)
- *Помиткіна Любов Віталіївна* — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна)

- *Приходькіна Наталія Олексіївна* - доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (Київ, Україна)
- *Сапожников Станіслав Володимирович* - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та психології Університету імені Альфреда Нобеля (Дніпро, Україна)
- *Сопілко Ірина Миколаївна* - доктор юридичних наук, професор, Відмінник освіти України, Заслужений юрист України, декан юридичного факультету Національного Авіаційного Університету (Київ, Україна)
- *Титко Анна Василівна* — кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник Національної академії внутрішніх справ (Київ, Україна)
- *Трушкіна Наталія Валеріївна* - кандидат економічних наук, член-кореспондент Академії економічних наук України, дійсний член Центру українсько-європейського наукового співробітництва, старший науковий співробітник відділу проблем регуляторної політики та розвитку підприємництва, Інститут економіки промисловості НАН України (Київ, Україна)
- *Турчинова Ганна Володимирівна* — кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету природничо-географічної освіти та екології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ, Україна)
- *Федоренко Владислав Леонідович* — доктор юридичних наук, професор, DgHb - доктор хабілітований наук правничих (Польська академія наук), Заслужений юрист України, директор Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України (Київ, Україна)
- *Хохліна Олена Петрівна* — доктор психологічних наук, професор, професор кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- *Чернуха Надія Миколаївна* — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)
- *Чумак Оксана Володимирівна* - доктор економічних наук, доцент, науковий співробітник відділу статистики і аналітики вищої освіти Державної наукової установи «Інститут освітньої аналітики», (Київ, Україна)
- *Якимчук Аліна Юріївна* — доктор економічних наук, професор, професор кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)
- *Яковицька Лада Савелівна* — доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна)

© автори статей, 2022

© громадська наукова організація «Всеукраїнська Асамблея докторів наук із державного управління», 2022

© Видавнича група «Наукові перспективи», 2022

ЗМІСТ

СЕРІЯ «Державне управління»

- Uhodnikova O.I., Sokolenko A.S.** 13
DIGITAL TECHNOLOGIES OF PUBLIC MARKETING IN THE FIELD OF TOURISM AND HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS
- Гавриченко Д.Г.** 21
ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАСФОРМАЦІЙ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
- Омельченко Р.П.** 35
ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ НА РІВНІ РЕГІОНІВ І МІСЦЕВИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ
- Плющ Р.М., Проніна О.В.** 46
ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ НОРМ АДМІНІСТРУВАННЯ ЄС: ФУНКЦІЇ Й РОЛЬ У РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ
- Тарабан С.В.** 58
ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ - ОСНОВНИЙ НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

СЕРІЯ «Економіка»

- Pechenizka S.S., Vysochanska T.M., Bondarenko Yu.S.** 71
ENVIRONMENTAL MANAGEMENT AS A GUARANTEE OF SUSTAINABLE AND SAFE DEVELOPMENT OF WORLD CIVILIZATION
- Антоненко В.М., Сервачук М.О.** 81
КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ ПРИ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЛЯХ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ
- Бурдонос Л.І., Слюсар С.Т.** 99
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ТА ТЕХНОЛОГІЙ, ЇХ МІСЦЕ ТА РОЛЬ В УПРАВЛІННІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

- Іваненко В.Ф., Іваненко Ф.В.** 110
ГЕОТЕРМАЛЬНА ЕНЕРГІЯ ТА ЕНЕРГЕТИЧНЕ ПЕРЕОЗБРОСННЯ
- Капраль О.Р., Яричевська Я.І.** 120
ГЕЙМИФІКАЦІЯ У СФЕРІ ФІНТЕХ
- Косяк А.П., Краївська І.А.** 133
ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЩОДО ОПЛАТИ ПРАЦІ ПЕРСОНАЛУ КОМУНАЛЬНИХ НЕКОМЕРЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ COVID-19 (НА ПРИКЛАДІ КНП «МІСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ ПОЛІКЛІНІКИ № 1» ХАРКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ)
- Кучмєєв О.О.** 146
ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ
- Махмудов Х.З., Волкова Н.В.** 156
БЕНЧМАРКІНГ В КОНТЕКСТІ КОНКУРЕНТНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ
- Мулик Т.О.** 165
КАПІТАЛЬНЕ ІНВЕСТУВАННЯ В УКРАЇНІ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
- Ромашко О.М., Крихівська Н.О.** 183
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ
- Турчіна С.Г., Дашутіна Л.О., Баценко Л.М.** 195
УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПЕРСОНАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА
- Фаринович І.В., Паславська В.В., Квасній Л.Г.** 204
ПЕРСПЕКТИВНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

СЕРІЯ «Педагогіка»

- Башкір О.І., Каданер О.В.** 216
ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

- Боровик М.О., Коваленко Б.О.** 226
ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ ПІД ЧАС ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ
- Калічак Ю.Л.** 234
ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИХОВАТЕЛІВ ВНАСЛІДОК ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ОЗДОРОВЧИ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ДІАГНОСТИЧНІ МЕТОДИКИ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ»
- Кравчук Н.П.** 244
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОБДАРОВАНИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
- Криштанович М.Ф., Гродзь Н.М.** 257
АНАЛІЗ ОСНОВНИХ АСПЕКТІВ ВПЛИВУ COVID-19 НА ПРОФЕСІЙНУ ПІДГОТОВКУ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД
- Куриш Н.К.** 265
ОНОВЛЕНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ – ОДНА ІЗ ВАЖЛИВИХ СКЛАДОВИХ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ
- Партола В.В., Смолянюк Н.М., Білецька С.А.** 275
АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ (ДОСВІД ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ)
- Розман І.І.** 283
ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ: НАСЛІДКИ ТА ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ

СЕРІЯ «Право»

- Капля О.М., Муравйов К.В., Муравйова І.А.** 292
НЕДОТОРКАНИСТЬ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ТА ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВІДНОСИН

- Одинцова О.В.** 301
*МЕЖІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕАГУВАННЯ НА
НЕЗАКОННИЙ ОБІГ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ ТА
ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН У НЕВЕЛИКИХ РОЗМІРАХ*
- Піддубна А.В.** 311
*ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ
ГАРАНТІЙ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ*
- Піковська Т.В., Вернигорова К.М.** 323
*ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВВЕЗЕННЯ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ НА
ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ*
- Піковська Т.В., Рибак І.Ю.** 336
*ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕСПУБЛІКАНСЬКОЇ ФОРМИ
ПРАВЛІННЯ У СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ*
- СЕРІЯ «Психологія»**
- Podkoraieva Yu.V., Parasiei-Hocher A.O.** 349
*THEORETICAL ANALYSIS OF THE PROBLEM OF SELF-REALIZATION
OF PERSONALITY IN THE CONDITIONS OF MIGRATION*
- Волошина В.В., Папітченко Л.В.** 359
*ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГІДНОСТІ У
МОЛОДІ 21 СТОЛІТТЯ*
- Клюєва К.Є.** 369
*РОЛЬОВИЙ БАЛАНС ЯК КОМПОНЕНТ СМИСЛОТВОРЕННЯ В
ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ*
- Подкопаєва Ю.В., Маляр О.І.** 379
*ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ РІВНІВ РЕФЛЕКСІЇ В
КОНТЕКСТІ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО ПІДЛІТКА*
- Помиткіна Л.В.** 389
*ПРОФЕСІОНАЛІЗМ ТА КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ПСИХОЛОГА-ВИКЛАДАЧА: СУБ'ЄКТИВНИЙ АНАЛІЗ*
- Сечейко О.В.** 398
*РОЛЬ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ СТОСУНКІВ В РЕАЛІЗАЦІЇ
ЖИТТЄВИХ СЦЕНАРІЇВ ОСОБИСТОСТІ*

УДК 340.15(37)

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-1\(3\)-336-348](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-1(3)-336-348)

Піковська Тетяна Валентинівна кандидат історичних наук, доцент кафедри права, Вінницький національний аграрний університет, вул. Сонячна 3., м. Вінниця, 21000, тел.: (067) 346-99-51, <https://orcid.org/0000-0003-4418-5628>

Рибак Інна Юрївна студентка, Вінницький національний аграрний університет, вул. Сонячна 3., м. Вінниця, 21000, тел.: (097) 928-30-42

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕСПУБЛІКАНСЬКОЇ ФОРМИ ПРАВЛІННЯ У СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню особливостей впровадження республіканської форми правління в Стародавньому Римі. Проаналізовано ряд досліджень, які встановлюють, що Рим створив свою оригінальну цивілізацію, яка зародилася на особливій системі цінностей, що склалася в римській громадянській общині у зв'язку з особливостями її історичного розвитку. Визначено, що до таких особливостей відносилося встановлення республіканської форми правління в результаті боротьби патриціїв і плебеїв. Державно-політичний лад Республіки поєднував демократичні, олігархічні і монархічні (у традиціях передуючої царської епохи) елементи. Встановлено, що майже безперервні війни Риму сприяли поширенню республіканської форми правління на інші континенти. Під впливом цих чинників складалася ідеологія і система цінностей римських громадян. Унікальною особливістю давньоримської цивілізації стало римське право, поняття рівноправ'я і можливість викликати до суду будь-якого представника знаті або посадовця (за винятком імператора). Доведено, що в значній мірі на формування республіканської форми правління в Давньому Римі вплинуло земельне питання. Саме в процесі боротьби за земельну власність сформувалися органи державної влади, при якій власники обираються в представницький орган, - Сенат для захисту своїх інтересів і охорони своєї власності. Починаючи із створення Римської держави до самого кінця імперії, державну владу переслідували питання справедливого наділення землею всіх членів суспільства, система і обліку землеволодіння і землекористування, забезпечення гарантій права власності на землю. Римський державний устрій, хоча і був недосконалим, проте перевершував усі системи, що існували до цього. Стародавній Рим став завершальним етапом історії стародавнього світу в цілому, і тому в еволюції його суспільства і держави знайшли яскравий прояв як конкретні особливості римської державності і культури, так і загальні риси багатьох древніх суспільств.

Ключові слова: Стародавній Рим, республіканська форма правління, плебеї, патриції, війни, земельна реформа.

Pikovska Tetiana Valentynivna Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of Law, Vinnytsia National Agrarian University, Sonyachna St. 3., Vinnytsia, 21000, tel.: (067) 346-99-51, <https://orcid.org/0000-0003-4418-5628>.

Rybak Inna Yuriyivna Student, Vinnytsia National Agrarian University. Sonyachna St., 3, Vinnytsia, 21000, tel.: (097) 928-30-42

PECULIARITIES OF THE INTRODUCTION OF THE REPUBLICAN FORM OF GOVERNMENT IN ANCIENT ROME

Abstract. The article is devoted to the study of the peculiarities of the introduction of the republican form of government in ancient Rome. A number of studies have been established that establish that Rome created its original civilization, which originated on a special system of values that developed in the Roman civil society in connection with the peculiarities of its historical development. It is determined that such features included the establishment of a republican form of government as a result of the struggle of patricians and plebeians. The state and political system of the Republic combined democratic, oligarchic and monarchical (in the traditions of the previous tsarist era) elements. It is established that the almost continuous wars of Rome contributed to the spread of the republican form of government to other continents. Under the influence of these factors formed the ideology and value system of Roman citizens. A unique feature of ancient Roman civilization was Roman law, the concept of equality and the ability to sue any representative of the nobility or official (except the emperor). It is proved that the formation of the republican form of government in ancient Rome was greatly influenced by the land question. It was in the process of struggle for land ownership that state authorities were formed, in which the owners are elected to a representative body - the Senate to protect their interests and protect their property. From the founding of the Roman state until the very end of the empire, state power was pursued by issues of fair land allocation to all members of society, the system and accounting of land tenure and land use, ensuring guarantees of land ownership. The Roman system of government, although imperfect, surpassed all previous systems. Ancient Rome was the final stage in the history of the ancient world as a whole, and therefore in the evolution of its society and state found a vivid manifestation of both specific features of Roman statehood and culture, and general features of many ancient societies.

Keywords: Ancient Rome, republican form of government, plebeians, patricians, wars, land reform.

Постановка проблеми. Провідним елементом форми держави є форма правління як спосіб організації верховної влади в державі. Враховуючи найбільш типові моделі інституційно-функціональної організації вищих органів державної влади, традиційно виокремлюють дві основні форми правління: монархічну і республіканську. Республіканська форма правління в процесі впровадження якої джерелом влади визнається народ як співтовариство рівноправних громадян є основною існування провідних демократичних держав світу. Витоки республіканської форми правління сягають Давньоримської держави. Нині, коли відбуваються революції і міняються політичні режими у ряді мусульманських країн північної Африки і на Близькому Сході, закономірності становлення виборної форми правління придбавають особливу актуальність.

Західні демократії теж знали періоди громадянського неспокою та заворушень (наприклад, період названий диктатурою генерала Франко 1936-1973 років в Іспанії, Тимчасовий уряд генерала Де Голля 1944-1947 років у Франції), але після них політичні режими і, найголовніше, юридичні конструкції встояли і зміцніли.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі аспекти впровадження республіканської форми правління у Стародавньому Римі досліджували Сьєрґіна С.В., Фіночко Д.Ф., Баїк О.І., Євдокимова М.О.

Метою статті є дослідити виникнення базових основ республіканської форми правління в Стародавньому Римі, проаналізувати як вони склалися історично і визначити причини їх поширення по всьому світу.

У сучасному світі найбільш оптимальною прийнято вважати форму державної влади, при якій найвищі органи виконавчої і законодавчої влади обираються. Згідно з довідниками слово «республіка» є частиною офіційної назви 128 держав з 220 існуючих, але окрім офіційної назви виборні органи влади є ще в 80 державах, незалежно від офіційних назв: конституційна монархія, королівства, князівства і герцогства [1, с.35].

Попри те, що виборні органи влади були сформовані в різних країнах в різний час і існують різні назви і форми державного устрою : заморські володіння і департаменти європейських країн, США Канади і Австралії; «території держави з самоуправлінням», що «вільно приєдналися» і «вільно асоційовані», під усіма цими різними назвами видима одна тенденція - державність у всьому світі приймає модель державного устрою, при якій виконавча і(чи) законодавча влада вибирається усім населенням.

Історія становлення республіканської моделі держави відрізняється в деталях і швидкості, але послідовність цього становлення упродовж усієї історії в усіх країнах залишається незмінною:

а) юридично закріплюється право власності на землю - наприклад, в Древньому Римі до ухвалення Законів XII таблиц була закріплена приватна власність на землю земельним кадастром "Табулес цензуалес"; у Англії - до

Великої хартії вільностей була створена книга Страшного суду, в якій були записані розміри кожного землеволодіння.

б) створюється представницький орган правління (сенат, парламент, генеральні штати), куди спочатку входять тільки власники землі, а згодом представники від усього населення;

в) відповідно, для рівних виборів законодавчо закріплюється рівноправ'я усіх громадян і складається єдина система суду і судочинства [2, с.322].

Ця система організації державної влади бере свій початок в давньоримському суспільстві. Термін "Древній Рим" умовний, - це одночасно суспільство і держава, що виникла в VI ст. до н.е. на території сучасної Італії, а що пізніше включив у свої межі територію сучасної Європи. Джерела по Древньому Риму зазвичай ділять римську історію на три періоди: царський (753 р. до н.е. - 509 р. до н.е.), республіканський (509 р. до н.е. – 29 р. до н.е.) і імператорський (29 р. до н.е. – 476 р., зречення останнього імператора Ромула Августула) [3]. Згідно з цими джерелами, перші двісті п'ятдесят років Римом правили царі, з яких в історію увійшли сім : Ромул, Нума Помпілій, Тулл Гастилій, Анк Марцій, Тарквіній Древній, Сервій Тулій і Тарквіній Гордий [2, с.323].

Сьомий цар Тарквіній Гордий спробував встановити в Римі тиранію і був вигнаний сенаторами. Тарквіній відправився у заслання в 509 р. до н.е. і з цього розпочинається республіканський період історії Риму. Щоб усунути можливість нової диктатури римляни стали обирати правителя на рік, і більше того, для обмеження його влади не одного, а двох правителів і ухвалили, що прийматися будуть тільки ті постанови, які схвалені ними обома. В деяких випадках, коли йшлося про справи першорядної ваги, обидва правителі повинні були підкорятися рішенням сенату. Спочатку обрані народом Риму правителі називалися преторами, від слова "показувати дорогу". Але пізніше вирішального значення набув той факт, що їх було двоє і вони стали називатися консулами, що означає "партнери", тобто це були люди, яким слід було "консультуватися" один з одним і досягати згоди перш, ніж щось робити [3, с.222].

Обиралися також чиновники дрібнішого рангу, що називаються квесторами, виконуючі обов'язки суддів і що наглядали за кримінальним судочинством. Їх теж було двоє і обиралися вони на рік. (Слово "квестор" означає "з'ясовувати чому".) У пізніші часи їх функції змінилися і квестори стали чиновниками фінансового відомства, відповідальними за казну міста. Кінець царської влади привів до того, що Римом стала правити олігархія, тобто "небагато", в даному випадку патриції. Тільки вони могли ставати сенаторами, консулами і квесторами. Користуючись своїми привілеями, патриції завжди уміли збагатитися під час завойовних воєн, причому не лише за рахунок ворогів, але і за рахунок рядового воїна-плебея, господарство якого залишилося покинутим, а сам він за час військової служби встиг загрузнути у

боргах. Плебеїв не допускали до поділу завойованих земель, які знову ж таки діставалися патриціям. З появою грошей можливості кредитора ще більше посилювалися і ускладнилися положення боржника [6, с.236].

Плебеї, доведені до безправного стану, двічі покидали Рим, погрожуючи побудувати для себе нове місто вище за течією Тібру, якщо їх вимоги не будуть виконані. Оскільки земля була основним видом багатства, а землеробство головним заняттям населення, то земельне питання лежало в основі усіх вимог плебсу. (Уся орна земля називалася *ager publicus* - саме *ager*, кажучи сучасною мовою - земля сільськогосподарського призначення була каменем спотикання між плебеями і патриціями, тому коли говориться про земельні реформи, маються на увазі передусім реформи розподілу землі сільськогосподарського призначення). Зводилися вони до трьох основних пунктів:

1. Допуск плебеїв до громадської землі, обмеження патриціанського землеволодіння, наділ плебеїв великими земельними ділянками;
2. Політичне рівноправ'я, тобто участь в державних зборах і права обрання на усі державні посади;
3. Відміна боргової кабали і обмеження боргового відсотка [10, с.135].

Врешті-решт, була досягнута угода, згідно з якою плебеї отримували право призначати своїх посадовців; ці чиновники вибиралися тільки плебеями і були їх представниками, а не представниками усього римського населення. Вони дістали назву трибунів (раніше так називався вождь племені). У їх завдання входило захищати інтереси плебеїв і стежити, щоб патриції не ухвалювали законів, що порушували права простого народу. Пізніше трибуни стали такі сильні, що могли перешкодити ухваленню закону, який вони не схвалювали, простим криком "Veto!" ("Забороняю!"). І уся влада консулів і сенату була безсила перед вето трибуна .

Загальним результатом цієї боротьби стало ухвалення письмових законів в 450 р. до н.е., виставлених на центральній площі Риму. Закони були вигравіровані на дванадцяти бронзових табличках і тому отримали назву Дванадцять таблиць (лат. *Leges XII Tabularum*). Ці таблиці стали основою римського права.

"Закони XII таблиць" письмово зафіксували вже існуючі відносини власності, відносини по боргових зобов'язаннях, оренді, договорах (тобто цивільні правовідносини), але в них немає згадки патриціїв і плебеїв, що говорить про їх юридичне рівноправ'я. Проте для встановлення остаточного рівноправ'я знадобилося ще близько 100 років. У цей період було зафіксовано:

- що рішення плебейських зборів отримували силу закону обов'язкового і для патриціїв; (закони консулів Валерія і Горація в 449 р. до н.е.);
- визнавалась законність шлюбів плебеїв з патриціями (закон Канулея 444 р. до н.е.) [9];
- згідно із законами Гая Личинія і Луція Секстія (367 р. до н.е.), була обмежена площа земель, якими могла володіти одна людина. Позбавивши

людей можливості збільшувати розміри своїх маєтків, ці закони усунули одну з причин, що примушували патриціїв переслідувати дрібних власників, чиї землі вони хотіли присвоїти. Крім того, плебеї отримали право обиратися в консули, і з часом увійшло до звичаю вибирати, принаймні, одного консула з представника плебсу. Після цього відмінність між патриціями і плебеями остаточно стерлася. У зв'язку з цим упродовж усієї римської історії вважалося, що Сенат управляє в співпраці з простими людьми. Закони і укази Риму проголошувалися від імені SPQR, що означає Senatus Populusque Romanus - сенат і народ Риму [10, с.145].

Під патронатом Республіки Рим з провінційного міста перетворився на хазяїна усього Середземномор'я. Це перетворення, яке почалося в 509 р. до н.е. з вибором перших правлячих консулів і закінчилося через 478 років, коли Октавіан заснував першу династію імператорів, проходило у безперервних війнах.

До 390 р. до н.е. Рим за три Самнітські війни встановив своє панування над усією центральною Італією, до III століття підкорив південь Греції у війнах проти Пирра, царя Епіру (282-272 рр. до н.е.), а потім Сицилію. Ці кампанії породили тривалий конфлікт з Карфагеном і три Пунічні війни. (Римляни називали Карфаген "Пуни", тому війни теж називалися "пунічними"). Коли Карфаген був нейтралізований, а потім (у 146 р. до н.е.) і зовсім усунений, легіони Республіки почали захоплювати інші країни Середземномор'я. Цизальпінська Галія була скорена між 241 і 190 рр. до н.е. Іберія і велика частина північної Африки стали здобиччю римлян в 201 р. до н.е., Іллірія була підкорена між 229 і 168 рр. до н.е. Македонія разом з материковою Грецією були захоплені до 146 р. до н.е. У Трансальпійську Галію римляни вторглися в 125 р. до н.е., а завойована вона була остаточно Цезарем в 58-50 рр. до н.е. Незалежні держави Малої Азії були анексовані в 67-61 рр. до н.е., Сирія і Палестина до 64 р. до н.е. [8, с.18].

Рим забрав собі усі володіння Карфагена в Іспанії. У 197 р. до н.е. на їх території були створені дві провінції - Внутрішня Іспанія на сході і Зовнішня Іспанія на заході. У зв'язку з появою першої віддаленої від Риму провінції - Іспанії потрібно було внести важливі зміни в римську політику. Губернатори призначалися тепер не на один рік, а на триваліший термін, тому вони ставали все більш і більш незалежними від римського уряду. Крім того, римляни зрозуміли, що непрактично посилати в провінції армію, що складається із землеробів, яким треба було орати свій наділ і збирати урожай. Тому там була створена постійна армія, що складається з професійних воїнів, які усе своє життя служили у військах і не займалися сільським господарством. Це привело до того, що війська стали зберігати вірність своїм командувачам, а не далекому Риму. Згодом, полководці на чолі своїх легіонів захоплювали владу в самому Римі.

Контрибуції, накладені на Карфаген, Македонію і Сирію, данина, що поступає з провінцій, прибули від торгівлі, що здійснювалася за правилами,

встановленими Римом, - усе це означало, що в місто значно збагатилось. Римські громадяни навіть були звільнені від податків. Їх стали утримувати скорені народи. Таке перетворення на світову державу, необхідність контролю над величезною територією, постійна війна або її загроза і розшарування суспільства в самому Вічному місті несло в собі міну уповільненої дії.

До Пунічних воєн (264 - 146 р. до н.е.) основу римської держави склали селяни. Декілька місяців в році вони обробляли свою землю, а усю решту часу воювали. Військові кампанії були короткими і проводилися недалеко від дому. Постійні, безперервні війни привезли до того, що багато хто з цих людей загинув, а інші розорилися. Військові кампанії стали тривалішими і проводилися далеко від постійного місця проживання. Землероби вже не могли обробляти свої поля і одночасно воювати. Солдати стали професіоналами, війна стала справою їх життя [9, с.79].

Що стосується скарбів, що хлинули в Рим, то не усі його громадяни збагатилися в рівній мірі - одним дісталось більше, іншим - менше. Величезні багатства отримали сенатори, чиновники і полководці. Ті, хто зумів прибрати до своїх рук військову здобич, вкладали гроші в землю, скуповуючи наділи у власників дрібних земельних ділянок, яких розорила війна. Основою сільського господарства стали тепер не великі земельні ділянки, а величезні плантації - латифундії, де працювали раби. З патріархального рабство перетворюється на класичне.

Раби виконували тепер сільськогосподарські роботи під керівництвом наглядачів, а сам власник плантації жив в Римі. Землероби, які вижили під час війни, не могли конкурувати з великими землевласниками і розорилися. Вони у пошуках роботи стали переселятися в Рим. І в місті виник численний клас "пролетарів" (від латинського "пролес" - потомство), громадян Риму, що не мали нічого, окрім дітей. В результаті такої політики багаті багатіли, бідні бідніли, а число рабів все збільшувалося. Це вилилося в новий тип воєн. За війнами із зовнішніми ворогами, розпочалася війна рабів проти вільних, і бідних проти багатих. Постійні повстання рабів або загроза повстань, усе зростаюче число пролетарів в Римі і їх дозвільне бродіння тягнуло соціальну нестабільність і небезпеку безладів.

Реформи, спрямовані на стабілізацію суспільства, почали двох братів - Тиберій і Гай Гракхи. У 134 р. до н.е., у віці двадцяти дев'яти років, Тиберій Гракх висунув свою кандидатуру на пост народного трибуна і був обраний. Вступивши на посаду, він відразу ж став наполягати на проведенні земельної реформи. Основний її зміст:

1. Розділити величезні плантації на ділянки середніх розмірів і роздати їх бідним (тим паче, що існували закони прийняті два століття тому, обмежуючі розміри земельних володінь);
2. Після такого поділу зробити землю невідчужуваною, тобто заборонити її продавати і купувати [5, с.55].

Природно, що реформа зустріла найзапекліший опір великих землевласників. У Римі були два народні трибуни і незгода одного з них тягнуло неприйняття законопроекту. І другий трибун Марк Октавій наклав заборону на закон Тиберія. Тоді Тиберій Гракх організував голосування і Октавія, більшістю голосів, змістили з його поста. Без нього закон ухвалили і обрали членів комітету, які повинні були проводити закон в життя. Проте зміщення Октавія (якщо дотримуватися усіх формальностей) було незаконним, і вороги Тиберія в сенаті відразу ж вхопилися за це. Вони заявили, що його закони були ухвалені після незаконного усунення Октавія і тому не мають сили. Практична робота комісії, що почалася, з виявлення більшої кількості землі, привела до численних судових процесів, ще більше озлобила великих землевласників і привезла до відкритої конфронтації. Крім того, з наближенням літа багато землеробів, прибічники Гракха, що володіли не великими земельними ділянками за межами Риму, покинули місто і вирушили на сільські роботи.

Ситуація в народному зібранні стала змінюватися не на користь Тиберія. Для доведення реформи до кінця йому треба було зберегти посаду трибуна ще на один термін, а це було заборонено законом. Коли настав день виборів, Тиберій і його прибічники вирішили зробити тиск на хід голосування, яке переросло в справжню битву, в якій Тиберій і декілька сотень його прибічників були убиті. Із смертю Тиберія Гракха війна між консерваторами і прибічниками реформ не припинилася. Земельний закон не був скасований і комітет з наділення землею продовжував роботу, тільки меншими темпами [2, с.455].

У 123 р. до н.е. молодший Гракх - Гай, виставив свою кандидатуру і був обраний народним трибуном. Після обрання він реалізовувати закон свого брата про земельну реформу (який через протидію сенатської олігархії не виконувався). Він спробував розширити реформу, відновивши зруйновані Римом міста - Капую, Тарент і Карфаген, і заселити їх римськими переселенцями. Проте цей план провалився, бідняки вважали за краще отримувати "хліба і видовищ" в Римі, а не працювати за його межами. На другий термін на посаді трибуна він задумав ще одну реформу - дозволити усім вільним людям, що мешкають в Італії, набути римського громадянства. Проте в цьому питанні його ніхто не підтримав і його популярність впала.

Консерватори, скориставшись падінням популярності Гая, спробували відмінити закон про колонізацію земель і взагалі усі закони Гракхів. І знову почалися безлади і сутички, в яких загинули реформатори. У 121 р. до н.е. загинув Гай Гракх, і в подальше десятиліття з більшістю реформ Гракхів було покінчено [1]. Незважаючи на смерть братів Гракхів, проблема реформ так і не була розв'язана. Суспільство залишилося розділено на великих землевласників і велику масу людей взагалі позбавлених землі. Відповідно, верхівка римського суспільства розділилася на прибічників реформи і супротивників, що, врешті-решт, і привело до розпаду римської держави.

Можна говорити про існування в Римі "партії реформ", або навіть "демократів", але жодна з цих назв не відображає суті справи. Після смерті Гракхів в Римі існували дві групи політиків (за декількома виключеннями з обох боків), яких цікавила тільки влада і те багатство, яке вона дає, незалежно від того, якими засобами вони досягаються. Одна група політиків - сенатори-консерватори, партія оптиматів, правила Римом, а інша - партія популярів, була усунена від влади, і в цьому полягала єдина різниця між ними. Обидві партії сприяли руйнації Римської республіки [6, с.234].

Ще однією причиною для цього стали завойовні війни. Оскільки територія імперії постійно розширювалася, то зростала роль армії і полководців, ними що командували. Реформу армії започаткував консул Гай Марій в 107 р. до н.е. Він перший в Римі почав набирати у своє військо добровольців - бідняків і іноземців, які були віддані полководцеві, а не Риму і Сенату. За шість років (107-100 рр. до н.е.) Марій брав перемагав в усіх битвах і обирався консулом шість разів відповідно. Крім того, воєначальники придбали ще більшу незалежність, завівши собі особистих охоронців. Полководці зазвичай обіймали посади ніяк не нижче претора і цю охорону стали називати преторианська гвардія. Під їхнім захистом воєначальники почували себе у безпеці і могли (а згодом стали) скільки завгодно порушувати римські закони.

Коли до 100 р. до н.е., завдяки перемогам Марія, настав мир, він вирішив використати свою популярність, щоб виконати зобов'язання перед своїми воїнами. Щоб нагородити їх, йому були потрібні вільні землі, а це означало розчленування великих земельних володінь і основу колоній, в яких могли б оселитися ветерани його армії. Для цього він приєднався до партії популярів, тобто хотів йти шляхом Гая Гракха. Проте Марій був поганим політиком, і так і нічого і не зробивши, окрім внесення нових безладів, він незабаром залишив політичну сцену [6, с.237].

Крім того, за час воєн в Римі виріс клас людей, що збагатилися за рахунок спекуляцій, комерційних угод або збору податків для уряду. Ці багаті люди не були сенаторами, бо старі патриції не використали подібний спосіб збагачення, звичай забороняв займатися комерцією і збором податків, оскільки передбачалося, що їх багатством є земля. Нових багатіїв називали еквіти (від латинського слова - вершник), оскільки в давнину тільки багаті могли дозволити собі коня, а бідняки служили в піхоті. Коли Гай Гракх воював з сенатом, він намагався притягнути на свою сторону цих ділових людей, запропонувавши передати їм функції присяжних засідателів в суді. До цього роль цю роль виконували тільки представники патриціїв. Проте у міру того, як сенатори ставали усе більш продажними, стало абсолютно неможливо покарати нікого з них, як би потворно вони не поводитися, оскільки, будучи суддями і засідателями, патриції, звичайно ж, не могли ухвалити обвинувачувальний вирок своїй людині, адже в майбутньому будь-який з суддів міг виявитися на його місці.

На жаль, еквіти виявилися анітрохи не кращі, ніж сенатори, і піклувалися тільки про своє збагачення. Тому окрім реформ, запропонованих раніше - земельної реформи, створення колоній, надання римського громадянства ширшому колу людей, виникла потреба і в реформі судочинства.

У 91 р. до н.е. цим питанням зайнявся новий трибун-реформатор, Марк Ливій Друз. Він запропонував до трьохсот сенаторів додати триста еквітів, щоб вони разом вели судочинство. Його ідея полягала в тому, сенатори контролюватимуть еквіти, а еквіти - сенаторів. Під таким наглядом новому правлячому класу доведеться чітко виконувати свої обов'язки. Невідомо, що з цього вийшло б, але можна припустити, що обидва класи уклали б союз і почали збагачуватися далі [7,с.124].

Щоб боротися з продажністю тих і інших, Друз запропонував створити спеціальну комісію, яка судила б усіх суддів, звинувачених в корупції. Але ні сенату, ні еквітам ці пропозиції не сподобалися, і тоді Друз звернувся за підтримкою до народу (ймовірно, для того, щоб повернутися до реформи судочинства пізніше) з "звичайною" програмою земельної реформи і колонізації нових земель, яка користувалася популярністю у римлян. Потім, як і його попередники, він запропонував зробити громадянами Риму жителів союзних земель, а конкретно Італії, і відповідно, як і раніше, зіткнувся з невдоволенням городян – бідняків.

Тому сенаторам і еквітам вдалося завадити втіленню в життя усіх законів Друза, навіть після того, як вони були прийняті, а сам реформатор загинув за дивних обставин [10, с.304]. Впродовж двох століть італіки були вірними союзниками Риму - в роки його перемог і в роки поразок. Багато хто з них залишався з Римом навіть після катастрофи при Каннах в 216 році до н.е. І, проте, впродовж півстоліття жителі Аппенинського півострова знову і знову діставали відмову. Ті римляни, які підтримували цю ідею, виганялися зі своїх постів, а потім гинули. Після кожного законопроекту, італіки, які приїжджали в Рим в передчутті отримання громадянських прав, грубо виганялися з міста. І розлючені постійними відмовами, і особливо смертю Друза, італійські області оголосили себе незалежними від Риму і утворили свою власну республіку, яку назвали Італія. Столицею її стало місто Коринфій, приблизно у вісімдесяти кілометрах на схід від Риму.

Наступні події 91-88 р.р. до н.е. названі «союзницькою війною», в якій римські війська зазнали поразки. Закінчилася війна тим, що Рим надав громадянство усім італікам (На жаль, римляни не подумалися до «репрезентативного правління», при якому віддалені райони країни обирають свого представника, який поселяється в столиці і захищає в сенаті інтереси людей, що вибрали його).

Починаючи з Цезаря (46-44 р. до н.е.) почався період одноосібного правління римських імператорів. Після наступника Цезаря – Октавіана Августа, в римській історії настав період, що називається принципатом (від

титулу принцепса, що означає «перший серед городян», який прийняв Октавіан). В цей час в 27 р. до н.е. кордони імперії досягли своєї стійкої межі і впродовж довгого правління Августа (29 р. до н.е. – 14 р. н.е.) в середині них існували мир і спокій. Усі землі на берегах Середземного моря належали або безпосередньо Риму, або знаходилися під владою його ставлеників. У Африці – Єгипет і Нумідія (сучасна Лівія і Туніс), Алжир і Мавританія (сучасний Марокко). На північ і захід від Італії – Іспанія (сучасні Іспанія і Португалія), Галія (яка включала територію сучасної Франції, Нідерландів, Бельгії, частини Швейцарії і Німеччини). На схід – Іллірик (сучасні Боснія та Герцеговина), Македонія, Греція і Мала Азія (сучасна Туреччина) [8, с.19].

Август провів ряд реформ (основні з них: ставка фіксованого податку; дозвіл «вершникам» бути сенаторами, що ослабило патриціанську олігархію в Сенаті; зміцнення меж введенням на них постійних гарнізонів) і завдяки цим заходам імперія залишалася сильною впродовж подальших чотирьох століть і, відповідно, латинська культура так широко поширилася по усій Європі, що подальші катаклізми не змогли стерти її з лиця землі. Коли Август встановив принципат і поклав край столітнім завоюванням, він тим самим знищив приплив безлічі дешевих рабів із скорених країн. Їх замінили вільні орендарі, які пересувалися по Імперії у пошуках вигідніших умов роботи, оскільки самі вже не були нічиєю власністю і не були зобов'язані працювати в якомусь певному місці. На тлі загального зниження народжуваності все більше зростав відсоток солдатів і міських жителів, що не беруть участь в процесі виробництва продуктів харчування, так що ставало все важче знайти сільськогосподарських робітників, і плата за їх послуги значно зростає.

Таким чином, поступово виникала необхідність в законах, що регулюють можливість їм йти зі своїх робочих місць і що прив'язують до конкретної ділянки землі. При імператорові Адріані (117-138) почали з'являтися боязкі зачатки таких законів, які за часів Середньовіччя перетворилися на кріпацтво [6, с.278].

Право власності на землю остаточно оформилося в період принципата. Август своїми розпорядженнями створив категорію – земельний кадастр, як продовження реформ Сервія Тулія. Узявши за початкову модель римську ветеранську колонію, він затвердив одиницею площі квадратну центурію в 200 югерів (один югер приблизно 2942 кв.м.). Уся територія розмежовувалася лімітами (в даному випадку – прямими ділянками) по напрямках північ – південь, захід – схід; їх перетин під прямим кутом утворював центурію. Була затверджена ширина ліміту – в 5 футів (приблизно 1,5 м) і це стало дорогою громадського значення.

Забезпечивши проїзд до центурії, приступали до ділення на ділянки і до асигнації землі у власність. Кожна ділянка відділялася межею в 5 футів шириною, на які ставилися спеціальні межові камені – терміни. Напис на термінах «Дано і асигновано» означала, що ділянка передана у власність. Уся

схема розмежування на центурії і ділянки, а також угіддя, що склали резерв принцепса, записувалися як план-карта на мідні дошки. Вони зберігалися в архіві принцепса і були основним юридичним документом, що гарантував повну власність на земельну ділянку).

У 286 р. імператор Діоклетіан (283-305 рр.) розділив Імперію на Західну і Східну, і таке ділення, з деякими перервами, проіснувало до самого кінця. Роком падіння Римської Імперії прийнято вважати 476 рік, але це не зовсім вірно, тому що, навіть після захоплення Риму вандалами в 410 р. і перенесення столиці в Равенну в 404 р., вона продовжувала існувати і була однією з наймогутніших держав в Європі зі своєю столицею в Константинополі.

Таким чином, римський державний устрій, хоча і був недосконалим, проте перевершував усі системи, що існували до цього. Період римської історії єдиний і унікальний, оскільки увесь цивілізований Захід об'єднався під однією владою. Тому закони і традиції римської системи управління зробили величезний вплив на розвиток усіх країн Заходу, включаючи країни Південної і Північної Америки. Важливим результатом існування Римської держави стала республіканська форма правління, яка сформувалась в результаті боротьби за земельну власність, в процесі якої утворились органи державної влади, при якій власники обираються в представницький орган, - Сенат для захисту своїх інтересів і охорони своєї власності.

Література:

- 1.Серьогіна С.В. Республіканська форма правління в політико-правовій теорії й практиці Стародавнього Риму. *Право і Безпека*. 2006.№ 4. С. 35-40.
- 2.Еко У. Історія європейської цивілізації. Рим. Харків «Фоліо». 2015. 1031с.
- 3.Фіночко. Ф. Д. Окремі питання управління у Стародавньому Римі та їх місце в історії адміністративного права. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2006. № 33. С. 222-229.
- 4.Баїк. О. І. Становлення податків у Стародавньому Римі. *Вісник Національного університету Львівська політехніка. Серія: Юридичні науки*.№ 813.2015.С.185-191.
- 5.Євдокимова М. О. Демонстрація розкоші як соціальна практика Римської імперії (кінець II ст. до н. е.—початок II ст. н. е.). *Питання німецької історії*. 2017 С. 55-60.
- 6.Петречко О. Суспільно-політичний розвиток Римської Імперії в I – на поч. III ст. н. е.: від «відновленої» Республіки до сенатської монархії. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. 396 с.
- 7.Лісна А. В. Мілітарна природа суспільства Стародавнього Риму. Наукові здобутки молоді – вирішенню проблем харчування людства у XXI столітті: програма і матеріали 81 міжнародної наукової конференції молодих учених, аспірантів і студентів, 23-24 квітня 2015 р. К.: НУХТ, 2015. Ч. 4. С. 123-124.
- 8.Pikovska T.V. The struggle of europeans for the colonization of Africa. *Colloquium-journal*. 2020. № 33 (85). Część 3. P. 18-25
- 9.Пількевич А. Шляхи подолання кризи військових наборів у римській армії в II ст. до Р. Х. *Етнічна історія народів Європи: збірник наукових праць*. 2017.Вип. 52. С. 79-82
10. Бред М. S.P.Q.R Історія Давнього Риму.2020. Київ: Форс Україна.480с.

References:

1. Serohina, S.V.(2006) Respublikanska forma pravlinnia v polityko-pravovii teorii y praktytsi Starodavnoho Rymu [Republican form of government in the political and legal theory and practice of ancient Rome]. *Pravo i Bezpeka - Law and Security*, 4, 35-40 [in Ukrainian].
2. Eko, U. (2015) Istoriiia yevropeiskoi tsyvilizatsii. Rym [History of European civilization. Rome] Kharkiv: «Folio» [in Ukrainian].
3. Finochko, F. D. (2006) Okremi pytannia upravlinnia u Starodavnomu Rymi ta yikh mistse v istorii administratyvnoho prava. [Some issues of governance in ancient Rome and their place in the history of administrative law]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav - Bulletin of the Kharkiv National University of Internal Affairs*, 33, 222-229 [in Ukrainian].
4. Baik, O. I. (2015) Stanovlennia podatkov u Starodavnomu Rymi. [Formation of taxes in ancient Rome]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu Lvivska politekhnika. Serii: Yurydychni nauky - Bulletin of the National University of Lviv Polytechnic. Series: Legal Sciences*, 813, 185-191 [in Ukrainian].
5. Yevdokymova, M. O. (2017) Demonstratsiia rozkoshi yak sotsialna praktyka Rymaskoi imperii (kinets II st. do n. e.–pochatok II st. n. e.) [Demonstration of luxury as a social practice of the Roman Empire (end of the 2nd century BC – beginning of the 2nd century AD)]. *Pytannia nimetskoj istorii- Questions of German history*, 55-60[in Ukrainian].
6. Petrechko, O. (2009) Suspilno-politychnyi rozvytok Rymaskoi Imperii v I – na poch. III st. n. e. : vid «vidnovlenoi» Respubliki do senatskoj monarchii [Socio-political development of the Roman Empire in I - at the beginning. III century N. e. : from "Restored" Republic to the Senate monarchy]. Lviv : Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka. [in Ukrainian].
7. Lisna, A. V. (2015) Militarna pryroda suspilstva Starodavnoho Rymu. [The military nature of the society of ancient Rome]. Proceeding from: *Prohrama i materialy 81 mizhnarodnoi naukovoï konferentsii molodykh uchenykh, aspirantiv i studentiv "Naukovi zdobutky molodi – vyrishenniu problem kharchuvannia liudstva u KhKhI stolitti" - program and materials of the 81st International Scientific Conference of Young Scientists, Postgraduate Students and Students "Scientific Achievements of Youth - Solving the Problems of Human Nutrition in the XXI Century"*. (pp. 123-124). Kyiv.: «NUKht» [in Ukrainian].
8. Pikovska T.V. (2020) The struggle of europeans for the colonization of Africa. *Colloquium-journal*, 33 (85), 18-25. [in Poland].
9. Pilkevych, A. (2017) Shliakhy podolannia kryzy viiskovykh naboriv u rymskii armii v II st. do R. Kh. [Ways to overcome the crisis of military conscription in the Roman army in the II Art. to A.D.]. *Etnichna istoriia narodiv Yevropy: zbirnyk naukovykh prats - Ethnic history of the peoples of Europe: a collection of scientific papers*, 52, 79-82 [in Ukrainian].
10. Bred M. (2020) S.P.Q.R Istoriiia Davnoho Rymu. [S.P.Q.R History of Ancient Rome]. Kyiv: Fors Ukraina [in Ukrainian].